

*Н. О. Афендікова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та підприємництва,
Запорізький національний технічний університет*

ОСНОВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОДЕРНІЗАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

*N. Afendikova,
candidate of Economics Sciences, reader, reader Dept. of economic theory and enterprise,
Zaporizhzhya national technical university*

MAIN PRINCIPLES OF DEVELOPMENT OF THE UPGRADING POTENTIAL OF THE REGIONS IN UKRAINE

Надано характеристику модернізаційному потенціалу. Розглянуто критерії, які визначають необхідність розвитку модернізаційного потенціалу регіонів України. Здійснено аналіз даних рейтингу регіонів за 2016 р. Визначено принципи використання показників для оцінки модернізаційного потенціалу регіонів України. Обґрунтовано вибір системи показників та основні напрями розвитку модернізаційного потенціалу регіонів України. Виділено недоліки в сфері регіонального управління, що зумовлюють нераціональне використання наявного модернізаційного потенціалу.

The modernization potential is described. The criteria, which determine the necessity of development of modernization potential of regions of Ukraine, are considered. An analysis of the regional ranking data for 2016 was carried out. The principles of the use of indicators for assessing the modernization potential of the regions of Ukraine are determined. The choice of system of indicators and main directions of development of modernization potential of regions in Ukraine is substantiated. The shortcomings in the area of regional management, which determine the irrational use of the existing modernization potential, are highlighted.

Ключові слова: модернізаційний потенціал, регіон, потенціал регіону, регіональне управління, національна економіка, внутрішньорегіональні диспропорції, регіональна політика.

Key words: modernization potential, region, regional potential, regional management, national economy, intra-regional disproportions, regional policy.

ВСТУП

Один з найбільш необхідних напрямів розвитку української економіки — це проведення її системної модернізації, яка повинна торкнутися практично всіх сфер національної економіки. На сьогодні багато регіонів стикаються з цілою низкою серйозних обмежень (технологічного, природно-кліматичного та інституційного характеру), особливо це стосується тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції. В цьому контексті видається актуальним завдання виявлення і оцінки модернізаційного потенціалу регіонів, як відображення сформованих економічних умов і можливостей забезпечення зростання його економіки. Облік і аналіз поточного рівня

розвитку стану регіонального господарства дозволить не тільки виявити проблеми, які стоять на шляху його модернізації, а й визначити пріоритетні напрямки їх нівелювання. Саме розвиток модернізаційного потенціалу регіону виступає ключовою умовою визначення внутрішніх джерел його розвитку, задає вектор його самореалізації.

Таким чином, основою розвитку України на шляху модернізації національної економіки має стати ефективне використання наявних ресурсів економіки. Причому формування цілісного інструментарію модернізаційного потенціалу з урахуванням специфіки регіонального розвитку дозволить виявити ключові проблеми на шляху його реалізації і сформувати комплексні організаційно-економічні засади їх усунення.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є визначення основних засад розвитку модернізаційного потенціалу регіонів України з метою вдосконалення комплексного розвитку національної економіки. Досліджені побудовано на системному підході, а також сукупності методів, які забезпечують реалізацію такого підходу, а саме: аналіз, синтез та логічне узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Модернізація — формування сучасної економічної, соціальної та політичної системи, що долає відставання від найбільш розвинених країн світу. Модернізація повинна забезпечити формування сильної в економічному, політичному, військовому, науковому та інших відносинах країни при зростанні добробуту її населення. Вона передбачає комплексне оновлення суспільства, коли трансформація окремих його секторів здійснюється у взаємозв'язку [1, с. 40].

З практичного боку, модернізацію можна представити як процес формування нового типу поведінки економічних суб'єктів під впливом соціально-економічних, технологічних, культурологічних та політичних перетворень у господарській системі з метою переходу до більш досконалої стадії суспільного розвитку.

Модернізаційний потенціал означає сукупність структурних елементів соціально-економічного потенціалу, яка може бути використана для вирішення модернізаційних завдань.

У цілому визначити необхідність розвитку модернізаційного потенціалу регіонів України можна за такими критеріями:

- існує потреба зупинити або сповільнити негативні процеси, що протікають в економіці протягом тривалого періоду часу;

- необхідно збільшити продуктивність праці та її ефективність на рівень лідерів світової економіки, в тому числі енергоресурсну ефективність, досягти науково-технічного рівня розвинених країн, адекватного інтелектуальному потенціалу суспільства;

- затребуване використання різних інноваційних механізмів, як запозичених ззовні, так і власних національних інновацій.

За даними урядового рейтингу регіонів за 2016 р., Харківську область визнано першою серед областей. Згідно з рейтингом соціально-економічного розвитку регіонів Кабміну, за підсумками 2016 р. лідерами стали Харківська область (перша серед областей) та місто Київ. У першій п'ятірці також Київська, Вінницька і Чернівецька області. На останніх місцях — Луганська, Донецька, Сумська, Чернігівська та Херсонська області. Харківська область і Київ зберегли позиції лідерів у порівнянні з 2015 р. Зате Київська та Вінницька області піднялися на 3 пункти. Луганська область у порівнянні з минулим роком опустилася з 24 місця на 25.

Регіонами з вищим за середньоукраїнське значенням показника наявного доходу на одну особу у 2016 р. є м. Київ (91356,6 гривень), Дніпропетровська (43458,3 гривень), Запорізька (42117,8 гривень), Київська (39177,9 гривень), Одеська (37732,0 гривень), Харківська (36587,7 гривень) та Полтавська (36393,3 гривень) області, і основним фактором впливу на розмір доходу населення є галузева структура економіки зазначених регіонів.

Серед інших регіонів, зменшення наявного доходу на одну особу зафіксовано лише у Донецькій (з 20595,4 гривень у 2015 р. до 19434,3 гривень у 2016 р.) та Луганській областях (з 14882,5 гривень до 11919,7 гривень), і за цим показником зазначені області займають останні місця серед регіонів.

Рейтинг регіонів був складений на основі даних економічної та соціальної згуртованості, економічної ефективності, інвестиційно-інноваційного розвитку, фінансової самодостатності, розвитку малого і серед-

нього підприємництва та ефективності ринку праці. Також Кабміном оцінювалися розвиток інфраструктури в регіоні, відновлювальна енергетика та енергоефективність, доступність і якість послуг у сфері освіти, соціального захисту і безпеки, раціональне природокористування та якість навколишнього середовища [2].

Показники для оцінки модернізаційного потенціалу регіонів України виявимо, беручи до уваги ряд принципів:

- принцип "динамічності" передбачає, що будь-яка система змінюється в часі, отже, недостатньо одного показника для того, щоб її охарактеризувати, бо необхідно як мінімум оцінити її поточний стан, а також направлення всіх змін;

- принцип "достатності" полягає в тому, що кількість показників має бути мінімальним, проте достатнім для розуміння суті змін, що відбуваються в досліджуваній системі;

- принцип "незв'язності" передбачає мінімізацію кількості показників: виключення пов'язаних або залежних критеріїв, тобто таких, показники яких однозначно залежать від зміни інших;

- принцип "керованості" полягає в тому, що кількість показників не повинна перевищувати можливості спостереження в реальному масштабі часу і своєчасного аналізу для того, хто аналізує систему;

- принцип "відповідності", передбачає максимальне узгодження показників, які відповідають меті дослідження.

Події, що відбулися з початку 2014 р. на території півострова Крим та у південно-східних регіонах України, є наслідком прорахунків та недоліків державної внутрішньої та зовнішньої політики, в тому числі і політики регіонального розвитку.

Відстала технологічна база та монофункціональність промисловості Донецької та Луганської областей, сировинний характер експорту продукції та орієнтація його переважно на російський ринок консервує недосконалу структуру економіки, залежність від зовнішнього ринку, зокрема енергетичних ресурсів.

У результаті, крім економічних проблем розвитку зазначених регіонів, на фоні відносно високого рівня середньої заробітної плати порівняно з іншими областями, зросли внутрішньорегіональні диспропорції щодо розвитку інфраструктури, надання послуг населенню у сфері освіти, культури, охорони здоров'я та навколишнього природного середовища та інші. Розвиваються в основному обласні центри, а шахтарські та сільські території занепадають. Наслідком зазначених тенденцій є значне розшарування населення за рівнем доходів, безробіття, соціальне невдоволення мешканців регіонів, створення підґрунтя для проявів сепаратизму.

Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку передбачає створення бази для реалізації ефективної державної регіональної політики — механізму та інструменту державного управління регіональним розвитком, що сприятиме розв'язанню проблем регіонів, вимагає насамперед децентралізації державних повноважень шляхом їх передачі на місцевий рівень з одночасною передачею відповідних фінансових ресурсів, удосконалення процесів стратегічного планування та виконання поставлених завдань на всіх рівнях, запровадження ефективного механізму координації дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування під час реалізації галузевих пріоритетів і завдань на різних територіальних рівнях.

Доцільність державного впливу на всі регіони, з одного боку, пов'язана з необхідністю створення умов для розвитку регіонів за рахунок використання внутрішнього модернізаційного потенціалу, з іншого — дає можливість активізації міжрегіональної інтеграції ре-

гійонів з різним рівнем розвитку, збільшення кількості "точок економічного зростання" на всій території України, а не лише в окремих регіонах [3].

Вибір системи показників для розвитку модернізаційного потенціалу регіонів України треба здійснити, виходячи з таких положень:

— кількість показників повинна бути обмежена і пов'язана з особливостями регіональної статистики, що, з одного боку, підвищить достовірність оцінки, а з іншого — знизить трудомісткість розрахунків. У кінцевому підсумку це сприятиме її об'єктивності та точності;

— вся система показників повинна забезпечувати комплексну характеристику економіки території і порівнянність, як в масштабах країни, так і в масштабах світу, у зв'язку з чим доцільно до використання середні (розрахункові) показники;

— сукупність показників повинна бути гнучкою, тобто відображати ключові сторони досліджуваного явища і відповідати структурі модернізаційного потенціалу, в той же час, бути здатною до доповнення (за необхідності).

Стабілізація та подальший розвиток регіонів України неможливі без посилення ролі держави і її підтримки. Тому ми пропонуємо такі засади реалізації регіональної політики (в контексті нарощування ресурсів у складі галузевої складової модернізаційного потенціалу регіону), впровадження яких створить сприятливі умови для завершення випереджаючої модернізації: вдосконалення законодавчої бази, спрямованої на досягнення певних, обґрунтованих і узгоджених між державою і бізнес-спільнотою цільових індикаторів очікуваних результатів; вдосконалення виконавчої інфраструктури на мезорівні, створення умов для зменшення інвестиційних ризиків шляхом гарантування і страхування інноваційних проектів; розвиток консалтингового, кадрового та інформаційного обслуговування інноваційного бізнесу в регіоні, залучення до фінансування сільськогосподарського виробництва та переробної промисловості банківської і страхової системи, розвиток інноваційно-венчурних фондів, формування майданчиків з готовою інфраструктурою для надання їх інвесторам; скорочення періоду отримання різних погоджень і дозволів; розвиток системи інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності; використання механізмів співфінансування державою ресурсозберігаючих технологій) та формування самосвідомості населення як стимулу мобілізації інтелектуального потенціалу суспільства для усвідомленого прагнення до досягнення оголошених цілей.

З метою нарощування ресурсів у складі трудової складової модернізаційного потенціалу економіки регіону запропонована система відповідних заходів і заходів, що реалізуються узгоджено: з боку органів регіонального управління (створення умов для підвищення рівня життя населення регіону); створення сприятливих умов для поліпшення демографічної ситуації в сільських територіях; сприяння інтелектуалізації процесів трудової діяльності; розширення спектра послуг, що надаються за програмами підготовки та перепідготовки кадрів, забезпечення можливості отримання безперервної освіти членами їх трудових колективів; використання інформаційних технологій в галузі управління персоналом. Реалізація запропонованих заходів в єдності і взаємозумовленості формує мотиваційний механізм забезпечення розширеного відтворення фізичної та інтелектуальної складових трудових ресурсів регіонів.

Отже, основними напрямками розвитку модернізаційного потенціалу регіонів України, мають бути: формування системи абсолютних показників, що характеризують величину наявного трудового, інноваційно-технологічного, фінансово-економічного та природно-ресурсного потенціалу; методику визначення величин

наявного потенціалу (ресурсів) модернізації економіки регіону та розробку параметрів її оцінки за типами ресурсів (перевищення рівня, необхідного для модернізації; достатність; недостатність і відсутність ресурсів); виявлення тенденції зміни обсягів наявних ресурсів (збільшення, скорочення, збереження) за окремими компонентами модернізаційного потенціалу регіону з прогнозуванням їх на середньостроковий період.

ВИСНОВКИ

Визначено, що для економіки регіонів України на сучасному етапі господарювання, по-перше, характерний невисокий рівень її розвитку, що вимагає якнайшвидшої комплексної модернізації; по-друге, структура модернізаційного потенціалу не збалансована (технічних, інноваційних та фінансових ресурсів недостатньо навіть за умови збереження зростання їх обсягів; трудові ресурси при їх нестачі мають тенденцію до скорочення; природні ресурси характеризуються збереженням наявних достатніх для модернізації обсягів), що обумовлено, в першу чергу, нестачею фінансово-економічних, інноваційно-технологічних та трудових ресурсів і зумовлює зміст інструментарію в сфері нарощування ресурсів для модернізації економіки регіону.

Виділено недоліки в сфері регіонального управління, що зумовлюють нерациональне використання наявного модернізаційного потенціалу: за трудовою складовою (висока міграція сільського населення, урбанізація територій); науково-дослідної (зниження якості освіти; низький обсяг інвестицій в науку і освіту); технічної (висока ступінь зносу обладнання; неефективне інвестування в технічне переозброєння); інноваційної (відсутність взаємозв'язку споживачів і виробників інновацій); фінансово-економічної (низька інвестиційна привабливість; неефективна податкова політика і, як наслідок, висока частка тіньового сектора економіки); природно-ресурсної (недостатність земельного, екологічного законодавства); галузевої (відсутність ефективної стратегії розвитку підприємницьких структур, неефективне інвестування в розвиток сільськогосподарських і переробних структур) і формують вектор вдосконалення регіональної політики в рамках підвищення результативності використання наявних ресурсів.

Література:

1. Томарева-Патлахова В.В. Пріоритетні напрями регулювання соціально-економічного розвитку України та її регіонів / В.В. Томарева-Патлахова // Інвестиції: практика та досвід. — 2016. — № 6. — С. 38—43.
2. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>
3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року" від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>

References:

1. Tomareva-Patlahova, V. V. (2016), "Priority directions of regulation of social and economic development of Ukraine and its regions", Investments: practice and experience, vol. 6, pp. 38—43.
2. The single web-portal of executive bodies in Ukraine, available at: <http://www.kmu.gov.ua> (Accessed 12 September 2017).
3. Informatively-legal systems league law in Ukraine (2014), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "About approval of the State strategy of regional development for the period till 2020", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF> (Accessed 12 September 2016).

Стаття надійшла до редакції 20.09.2017 р.